

Aristotelova klasifikace živočichů

Autoreferát k disertační práci

Martin Zielina

Předložená dizertační práce se zabývá Aristotelovou klasifikací živočichů. Aristotelés je považován za otce biologie, které zasvětil více než 25 % dochovaného díla, z nichž tvoří velkou část právě zoologické spisy. Jádro tvoří *Zkoumání živočichů*, *O částech živočichů* a *O plození živočichů*. Aristotelés v *Druhých analytikách* (II. 1-10) představuje výzkumný program, který opakuje ve *Zkoumání živočichů* (491a10-12) i v *O částech živočichů* (640a14-16, 697b30). Napřed by měla být sebrána fakta, resp. to, co existuje (tzv. *hoti*), potom by měly být určeny příčiny těchto faktů (tzv. *dioti*). Tradičně se považuje za první fázi spis *Zkoumání živočichů* a zbývající dva spisy za fázi druhou. Na druhou stranu Aristotelés není první z řady taxonomů, kteří chtějí systematicky uspořádat živoky. Aristotelés používá pro klasifikaci živočichů pouze tři termíny „rod“ (*genos*), druh (*eidos*) a „druhový/rodový rozdíl“ (*diafora*). Nejedná se však o „žebřík“, jak ho známe například z taxonomie, kdy druh vždy podléhá rodu, ale spíše se jedná o skupiny, které lze dále dělit až k dále nedělitelnému druhu (*infima species*) a to, co bylo v rámci jednoho dělení druhem, se pro další dělení může stát zase rodem. Klíčovou otázkou klasifikace je to, co tvoří jednotku. Aristotelés se více než o přírodovědné zkoumání živočichů zaměřoval právě na logickou analýzu klasifikace (např. u krtka popisuje pouze to, že se jedná o výjimečnou

kombinaci slepého a živorodého živočicha, srv. *HA* 491b28-35). Tuto jednotku tvoří „podstata“ (*úsia*), což je víceznačný termín, o kterém Aristotelés pojednává v *Kategoriích* a *Metafyzice* *A* a *Z*. Navíc o jednotlivinách (např. konkrétní člověk, Sókratés), které jsou prvními podstatami lze mluvit pouze prostřednictvím druhých podstat (srv. *Cat.* Ia20-2), když lze uvést jejich druh (např. člověk) nebo rod (např. živočich). To však lze pouze u těch jsoucen, která mají stejný „výměr podstaty“ (*logos tés úsias*). V *Metafyzice* jsou probírány různé významy termínu podstata a jedním z nich je „bytnost“ (*to ti én einai*), která je u všech věcí, u nichž výměr je „definice“ (*horismos*) (*Met.* 1030a7). Dále výměrem podstaty Aristotelés označuje formální příčinu (*GA* 715a5), která se spolu s materiální, pohybovou a zejména účelovou podílí na přírodních procesech, které se na rozdíl od řemeslných uplatňují vždy najednou a směřují za určitým cílem (tzv. teleologie). Přírodní vznik tak podléhá pravidelnostem, které se projevují, pokud jim nic nebrání. Navíc Aristotelés vyčítá svým předchůdcům, že se v rámci přírodovědného zkoumání nezabývali bytností a definováním podstaty (*PA* 642a26). Za jednotku klasifikace tedy považuju „druhovou formu“ (*eidós*), resp. skupinu živočichů, kteří sdílejí podstatné vlastnosti a které již mezi sebou nelze dále odlišovat. Aristotelés hovoří zejména o dvou typech „rozdílů“ (*diaforai*) – „více a méně“ (*to mallon kai hétton*) a „analogie“ (*analogia*). Většinou se druhy mezi sebou liší prostřednictvím „více a méně“, např. někteří ptáci mají krátké a jiní dlouhé peří. Rody se odlišují převážně na základě „analogie“, tj. odlišná tělesná část živočichů sloužící ke stejnému účelu, např. šupiny ryb a peří ptáků. Aristotelés používá dokonce termín „nejvyšší rody“ (*megista gené*), do nichž však nespádají všechny druhové formy (např. lidé a hadi) a některé rody nemají ani své jméno. Platón ve své epistemologii usiloval také o hledání neproměnlivých forem, které však na rozdíl od Aristotela nepovažoval za imanentní součást jednotlivin (např. živočichů), ale za obecniny, což

Aristotelés odmítá (*Met.* 1038b35). Všichni živočichové jsou tvořeni z látky (tzn. jednoduchých těles, stejnorodých a nestejnorodých částí) a formy (tzn. duše). Nelze však tyto termíny oddělovat, protože každé části duše odpovídá příslušná tělesná část, pomocí které se může projevit vitální funkce (např. létání pomocí křídel) s výjimkou rozumové části, která je z přírodovědného zkoumání vyloučena (*PA* 641a33 nn.). Dále se Aristotelés vymezuje a kritizuje platónskou metodu „dělení“ (*diairesis*), která nevhodně klasifikuje živočichy, když libovolně rozděluje nadřazený termín do dvou protikladných. Aristotelés vytváří vlastní klasifikaci živočichů (*PA* I.4) spočívající v uplatňování několika podstatných rozdílů zároveň, pomocí nichž lze získat přirozené skupiny (např. ryby, ptáci), které se napřed odlišují prostřednictvím obecných rozdílů a jejich další druhy lze získat i na základě „privace“ (*sterésis*), která je pro vytváření přirozených skupin živočichů nevhodná. Zdá se, že Aristotelés dodržel badatelský plán (*hoti/dioti*) v případě meteorologického zkoumání, ale podle Balmovy hypotézy, se mu to nepodařilo právě v zoologickém bádání, když neuvádí příčiny pro všechna sebraná fakta (např. mořské houby), anebo fakta neodpovídají příčinám (např. mozek u chobotnic). Tento výsledek může vytvářet vážnou trhlinu v celém Aristotelově popisu světa, který by měl být účelně uspořádaný a nemělo by docházet k anomáliím, kdy velbloud sice patří mezi přežvýkace, ale na rozdíl od nich nemá rohy, anebo zmije je jediným hadem, který rodí živá mláďata.